

اصول حقوق پدیدآوران

معاونت پژوهش و فن آوری به نام خدا منشور اخلاق پژوهش

- با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضاء هیئت علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:
- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
 - ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
 - ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
 - ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
 - ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
 - ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
 - ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
 - ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
 - ۹- اصل براءت: التزام به براءت جویی از هرگونه رفتار غیرحرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیرعلمی می آلاینند.

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

تعهد اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجناب سید حمیدرضا میرخباز دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق/ جزا و جرم‌شناسی که در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۳۰ از پایان نامه خود تحت عنوان "**بررسی کیفرشناسی اجرای علنی مجازات**" با کسب نمره دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام. این پایان نامه قبلاً برای هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد نراق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A) در رشته حقوق گرایش جزا و جرم‌شناسی

عنوان :

بررسی کیفرشناسی اجرای علنی مجازات

استاد راهنما:

دکتر محمدحسین پوریانی

نگارش :

سید حمیدرضا میرخباز

تابستان ۱۳۹۶

دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

فرم صورت جلسه دفاع

موضوع پایان نامه: بررسی کیفی شناسی اجرای علنی مجازات

کد شناسایی :

با تاییدات خداوند متعال، گواهی می شود که جلسه دفاعیه پایان نامه آقای سید حمیدرضا میرخباز دانشجوی رشته حقوق/ جزا و جرم شناسی ورودی ۹۱ به شماره دانشجویی ۹۱۱۲۵۷۳۱۱ نیمسال انتخابی در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۳۰ روز ساعت در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق برگزار شد و پس از بررسی و تبادل نظر به شرح ذیل طبق رای هیات داوران حاضر در جلسه با نمره به عدد (از ۱۸ نمره) و به حروف و با درجه به تصویب رسید.

استاد راهنما: دکتر محمدحسین پوریانی

استاد مشاور: دکتر داشتن استاد مشاور

استاد داور ۱: دکتر شهید شاطری پور

استاد داور ۲: دکتر حسین اژدری زاده

مدیر گروه:

نماینده دفتر تحصیلات تکمیلی:

معاون پژوهش و فناوری:

سپاسگزاری

شکر خدای عزوجل که لطف و کرمش شامل حال این بنده‌ی حقیر گردید و صلابت و سختی را برایم همواره آسان ساخت و همنشینی اهل فضل و دانش را برایم فراهم نمود.

سپاس به محضر پدر، مادر و همسر که همواره مشوق من در کسب علم و دانش بوده‌اند و با تلاش و زحمت طاقت‌فرسای خود صبر، بردباری، استقامت و پشتکار در راه تحصیل علم را به من آموختند.

سپاس اساتید معظم و فاضل را که همیشه چراغ هدایت من در عبور از ظلمت جهل و نادانی بوده‌اند و تمام وجود خودشان را صرف آزادی و آزاداندیشی انسان‌ها نموده‌اند و طریق شناخت مجهولات و تفکر در اسرار هستی را به طالبان علم و دانش آموختند.

بر خود لازم می‌دانم از راهنمایی‌های استاد بزرگوار، جناب آقای دکتر محمدحسین پوریانی که همیشه با گشاده‌رویی و صبر و متانت بسیار مرا مورد ارشاد قرار داده‌اند و همواره با تجربیات ارزنده‌ی خودشان مرا در تمامی مراحل تحقیق راهنمایی و یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

تقدیم به

پدر و مادرم که همیشه پشتیبان من هستند.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۱
۱. بیان مسئله	۲
۲. سوالات تحقیق	۳
الف. سوال اصلی	۳
ب. سوال های فرعی	۳
۳. اهداف تحقیق	۳
۴. نوع روش تحقیق	۴
۵. روش گردآوری اطلاعات	۴
۶. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۴
۷. ابزار گردآوری اطلاعات	۴

فصل اول: کلیات

مبحث اول: مفهوم، پیشینه و انواع کیفر	۶
گفتار اول: مفهوم کیفر	۶
گفتار دوم: پیشینه کیفر	۷
گفتار سوم: انواع کیفر	۹
بند اول: حدود	۹
بند دوم: قصاص	۱۲
بند سوم: دیات	۱۳
بند چهارم: تعزیرات	۱۴
مبحث دوم: مفهوم اجرای علنی مجازات	۱۷
گفتار اول: مفهوم لغوی	۱۷
گفتار دوم: مفهوم اصطلاحی	۱۷
مبحث سوم: مفهوم و پیشینه کیفرشناسی و رابطه آن با سایر علوم جنایی	۱۸
گفتار اول: مفهوم کیفرشناسی	۱۸
گفتار دوم: پیشینه کیفرشناسی	۲۰
گفتار سوم: رابطه کیفرشناسی با سایر علوم جنایی	۲۱
مبحث چهارم: فلسفه و اهداف کیفر	۲۳
گفتار اول: فلسفه کیفر	۲۳
بند اول: نظریه مکافات	۲۳

- بند دوم: نظریه فایده اجتماعی ۲۴
- بند سوم: عدالت مطلق ۲۴
- گفتار دوم: اهداف کیفر ۲۵
- بند اول: هدف اخلاقی ۲۵
- بند دوم: هدف ارعاب و عبرت‌آموزی ۲۵
- بند سوم: هدف اصلاح و بازپروری ۲۶

فصل دوم: موازین اجرای علنی حدود، قصاص و دیات

- مبحث اول: حدود ۲۸
- گفتار اول: زنا ۲۸
- گفتار دوم: محاربه ۲۹
- گفتار سوم: ارتداد ۳۳
- گفتار چهارم: لواط ۳۵
- گفتار پنجم: قوادی ۳۶
- گفتار ششم: شرب خمر ۳۷
- گفتار هفتم: حد سرقت ۳۸
- مبحث دوم: قصاص ۴۰
- مبحث سوم: تعزیرات ۴۲

فصل سوم: ادله موافقین و مخالفین اجرای علنی مجازات

- مبحث اول: ادله موافقین اجرای علنی مجازات ۴۷
- گفتار اول: ادله فقهی موافقین اجرای علنی مجازات ۴۷
- گفتار دوم: موافقین اجرای علنی مجازات از منظر جامعه‌شناسی جنایی ۵۰
- مبحث دوم: ادله مخالفین اجرای علنی مجازات ۵۲
- گفتار اول: ادله فقهی مخالفین اجرای علنی مجازات ۵۲
- گفتار دوم: مخالفین اجرای علنی مجازات از منظر جامعه‌شناسی جنایی ۵۵
- مبحث سوم: نتیجه عملی اجرای علنی مجازات با نگاهی به آمار جنایی ۵۹
- گفتار اول: نتیجه عملی اجرای علنی مجازات در داخل کشور ۵۹
- گفتار دوم: نتیجه عملی اجرای علنی مجازات در خارج از کشور ۶۲
- نتیجه‌گیری ۶۶
- پیشنهادها ۶۷
- فهرست منابع ۶۸

چکیده

پژوهش حاضر که به شیوه کتابخانه‌ای گردآوری شده به کیفرشناسی اجرای علنی مجازات‌ها که یکی از مباحث بحث برانگیز در نظام حقوق کیفری محسوب می‌گردد پرداخته است. در این پژوهش ضمن بررسی مفهوم لغوی و اصطلاحی کلمه علن و ملأعام و جایگاه آن در نظام حقوق کیفری، به آیات و روایات مربوط در خصوص اجرای مجازات‌ها در ملأعام پرداخته و ادله موافقین و مخالفین این مهم را مورد واکاوی قرار داده است. همچنین موضوع مبتلابه را با توجه به نقش و تاثیر آن در جامعه کنونی و بازتاب آن در داخل و خارج از کشور مورد واکاوی قرار داده و نتایج مثبت و منفی آن را مورد بررسی قرار داده است. نتیجه حاصل از این پژوهش آن است که مقصود از آنچه در بعضی از آیات در خصوص حضور چند نفر محدود هنگام اجرای حد آمده است، تأکید بر حتمیت اجرای حد بعد از اثبات جرم ارتكابی و جلوگیری از تعطیلی حدود را دارد و تفسیر آیه به اجرای حدود در ملأعام مهجور است. از دیگر سو، برخی روایات در این خصوص که موجب برداشت لزوم اجرای علنی مجازات‌ها شده، به نظر می‌رسد دلالت مستقیم یا حتی غیرمستقیمی بر اجرای مجازات در ملأعام به معنای دعوت از عموم مردم در مکانی مشخص برای تماشای نحوه اجرای مجازات‌ها ندارند. همچنین هرچند سزاگرایان و پیامدگرایان و معتقدین به لزوم سودمندی اجرای مجازات، جدای از تحقق عدالت بر مفیدبودن آن تاکید دارند، اما به نظر می‌رسد این امر با توجه به جامعه کنونی و بازتاب‌های منفی داخلی و خارجی آن در ابعاد مختلف، تعطیلی اجرای مجازات‌ها در ملأعام دفع افسد به فاسد می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: اجرای علنی مجازات، بازدارندگی، عوام‌گرایی کیفری، سودمندگرایی، پیامدگرایی

۱. بیان مسئله

تشهیر مجرمین به عنوان یک مبحث مبتلابه در حوزه علم کیفرشناسی دارای تعریف جامع و مشخصی نمی‌باشد. البته باتوجه به ادبیات رایج در نظام عدالت کیفری ایران می‌توان مجازات تشهیر را معرفی مجرمین به جامعه به‌عنوان کیفر در مورد پاره‌ای از جرایم، که آثار و نتایج آن بیشتر متوجه جامعه می‌باشد عنوان کرد. دلیل اصلی و انگیزه پژوهش در این راستا همانا روی آوردن دستگاه قضایی کشور به اعمال این نوع مجازات به‌صورت فزاینده و مخاطرات ناشی از اعمال آن بدون توجه به انطباق با اصول حاکم بر حقوق جزا می‌باشد.

از جنبه دیگران چه بر اهمیت موضوع می‌افزاید و ضرورت توجه به آن را روشن‌تر می‌سازد چالش‌های نظری و عمیقی است که در مجامع علمی پیرامون مجازات فوق ایجاد شده است. علاوه بر این، اختلاف نظر قضات برانشاء احکام مربوط به جرایم خاص و روی آوردن برخی به مجازات تشهیر و مخالفت برخی دیگر بر وسعت اختلاف نظر و چالش‌های موجود می‌افزاید.

باعنایت به این که مقررات کیفری ایران برگرفته از منابع ناب فقهی می‌باشد و از سوی دیگر علی‌رقم پیش‌بینی مجازات تشهیر در فقه خلاء پرداختن به مساله مذکور در قوانین موضوعه کیفری به خوبی احساس می‌شود، لذا تحقیق و پژوهش در این خصوص پیش از هرگونه قانون‌گذاری ضروری به نظر می‌رسد.

آنچه در این پژوهش از جنبه‌های مختلف موضوع مورد نظر می‌باشد مسئله حقوق متهم و و جایگاه آن در تشهیر مجرمین از یک سو و آثار و تبعات اجرای آن در بستر جامعه از سوی دیگر می‌باشد. به‌علاوه انطباق این مجازات با اهداف مقنن از وضع مقررات کیفری از جمله عبرت‌آموزی و ارعاب‌انگیزی و بازسازی اجتماعی بزهکار می‌تواند یکی از اصلی‌ترین اهداف پژوهش باشد.

۲. سوالات تحقیق

الف. سوال اصلی

آیا اجرای علنی مجازات باعث کاهش مجازات ها میشود؟

ب. سوال های فرعی

- ۱- دلیل اصلی روی آوردن نظام کیفری ایران به تشهیر مجرمین به عنوان مجازات تکمیلی چیست؟
- ۲- اصلی ترین دلیل چالش های نظری موجود فراروی نظام عدالت کیفری پیرامون تشهیر مجرمین چیست؟
- ۳- آیا اجرای مجازات در ملأعام مستند شرعی دارد؟
- ۴- آثار مثبت و یا منفی فردی و اجتماعی مجازات در ملأعام کدامند؟
- ۵- آیا تشهیر می تواند هدف اصلی و اساسی اصلاح و تربیت مجرم را تامین کند؟

۳. اهداف تحقیق

مهمترین اهدافی که در این تحقیق مد نظر بوده عبارت است از :

۱. تبیین شبهات و پاسخگویی به سوالات مطروحه پیرامون مجازات تشهیر
۲. دستیابی به تعریف شفاف و صریح از مجازات تشهیر در فقه و قوانین موضوعه
۳. شناسایی و راهکار شناسی معضلات و چالش های پیش روی نظام عدالت کیفری ایران پیرامون اعمال مجازات فوق
۴. ارائه راهکار مناسب به دستگاه قضایی برای اجرای صحیح و به جای مجازات تشهیر و انطباق با اصول حاکم بر حقوق

این تحقیق (پایان نامه) در نوع خود دارای جذابیت و کاربرد می باشد، جنبه مبتلابه بودن نیز خود به ارزش آن می افزاید که می تواند توسط قانون گذار و جامعه حقوقی و متصدیان امر قضا مورد بهره برداری واقع شود.

۴. نوع روش تحقیق

اساس این تحقیق توصیفی و نیز در قسمتی به شکل توصیفی - تحلیلی می‌باشد.

۵. روش گردآوری اطلاعات

در این پایان نامه سعی بر آن است ابتدا به بررسی قوانین موجود از طریق مطالعات کتابخانه‌ای پرداخته شود و سپس با مراجعه به مقالات و کتب دیگر مطالعات تکمیلی صورت گیرد که بیشتر از طریق اینترنت و تحقیق این امر واقع می‌شود.

۶. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش حاضر از نوع کیفی و به صورت توصیفی - تحلیلی خواهد بود. در ابتدا به توصیف موضوعات مرتبط با بحث اصلی پرداخته می‌شود و آنگاه به تحلیل چالش‌ها و راهکارهای پیش رو پرداخته خواهد شد.

۷. ابزار گردآوری اطلاعات

ابزار اصلی گردآوری اطلاعات فیش‌برداری است.

فصل اول

کلیات

مبحث اول: مفهوم، پیشینه و انواع کیفر

گفتار اول: مفهوم کیفر

مجازات در لغت به معنای جزادادن، پاداش و کیفر آمده است. در اصطلاح حقوقی، تعاریف متفاوتی از مجازات آمده است. مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیرقابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخص حقیقی مجازات می‌باشد و یا مجازات، واکنش جامعه علیه مجرم است. علاوه بر این، آمده است که مجازات در اصطلاح فنی و حقوقی رنجی است که حکومت برای رعایت منافع اجتماع بر مرتکب جرم که طی حکم مراجع قضایی محکوم شده است داده می‌شود و یا مجازات وسیله‌ای است که قانونگذار برای سرکوبی و تنبیه و جبران خساراتی که از عمل مرتکب ایجاد شده است تعیین می‌کند. در مورد تعریف ارائه شده، باید اذعان نمود که علمای حقوق در بدست آوردن حقیقتی از مجازات و تعریف واقعی و اصطلاحی آن عنایت خاصی مبذول نداشته‌اند؛ زیرا در تعریف مجازات بایستی جنبه‌های مختلف آن مطمح‌نظر قرار گیرد:

- ۱- مجازات ملازمه با عدالت کیفری حقیقی دارد. پس نخستین نکته در بیان تعریف مجازات، رعایت عدالت است؛
- ۲- اگر برای شناخت حقیقت مجازات به تاریخ مراجعه کنیم، ملاحظه می‌شود که مجازات در ابتدای امر عبارت از واکنش جامعه در مقابل عمل مجرمانه بوده، ولی بعدها که جامعه تشکیلات و انتظامی پیدا کرد و دولت به وجود آمد، این واکنش اجتماعی هم شکل حقوقی به خود گرفت. بنابراین مجازات باید هدفی را تعقیب و این هدف می‌بایست در تعریف کاملاً مشخص گردد؛
- ۳- واضع و اجرا کننده مجازات باید در تعریف ذکر شود،
- ۴- محدوده مجازات نیز باید مشخص شود.

باتوجه به این نکات می‌توان مجازات را اینگونه تعریف کرد: مجازات مجموعه قواعد مورد تأیید جامعه است که ضامن اجرای عدالت واقعی است و تلاش در راهنمایی مجرم اصلی و یا احتمالی، بازدارندگی دیگران از ارتکاب جرم، ارضاء فطرت عدالت‌خواهی مجنی‌علیه و حمایت از جامعه را دارد که توسط قوه مقننه وضع و به وسیله قوه قضاییه به مورد اجرا گذارده می‌شود. اکنون که مجازات از نظر حقوقی مشخص شد، باید دید قانون گذار جرم را چگونه تعریف نموده است؟ در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی آمده است: «هر فعل و ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود». باتوجه به منطوق این ماده و تعریف اصطلاحی مجازات، می‌توان چنین نتیجه گرفت که: «مجازات آزاری است که قاضی به علت ارتکاب جرم به نشانه نفرت جامعه از عمل مجرمانه و مرتکب آن برای شخصی که مقصر است برطبق قانون تعیین می‌کند».

آزار را، که صدمه‌ای به حقی از حقوق مجرم وارد می‌آورد نباید هدف مجازات تلقی کرد. هدف مجازات اصلاح مجرم، دفاع اجتماعی و اجرای عدالت است. آزار وسیله نیل به این هدف عالی است. مجازات قاضی در حدودی که قانون معلوم نموده است، تعیین می‌کند. مجازات ضامن اجراء قواعد مربوط به نظم عمومی است و از سایر وسایل تضمینیه ممتاز و مشخص است. مجازات شخصی است و برای همه یکسان است.

گفتار دوم: پیشینه کیفر

وقتی به تاریخ نگاه می‌کنیم متوجه می‌شویم که حتی جوامع ابتدایی زمان‌های بسیار قبل هم نسبت به جرایم تعریف شده خودشان مجازات خاصی را در نظر می‌گرفتند. هرچند از شرایط و ویژگی‌های دوران انتقام و دوران‌های اولیه اطلاعات کامل و چندانی در دست نیست، ولی به جرأت می‌توان گفت، قدیمی‌ترین مکتب کیفری که بشر اولیه به آن اعتقاد راسخ داشته است را باید مکتب کیفری انتقام دانست. در واقع بزرگ‌ترین واحد اجتماعی و جامعه در دوران انتقام قبیله بود و از جامعه‌ای به شکل امروزه خبری نبود. این قبیله بر اثر ضرورت دارای هماهنگی بسیار قوی بوده و اعضای آن به وسیله‌ی تضمین تقریباً با یکدیگر متحد شده‌اند.^۱ در این ایام؛ خود مجنی‌علیه یا خانواده و قبیله او تحت تأثیر مضراتی که به آن‌ها وارد شده بود، به واسطه کینه توزی متوسل به انتقام می‌شدند و به هر وسیله ممکن سعی در جبران و مقابله به مثل می‌کردند. در دوران انتقام خصوصی بین میزان مجازات‌ها عدالت رعایت نمی‌شد؛ مثلاً ممکن بود فردی از طبقه‌ی پست جامعه به دلیل ارتکاب جرمی کشته می‌شد در حالی که فردی ثروتمند و با قدرت و نفوذ با وجود ارتکاب همان جرم تبرئه شده یا اصلاً مجازات نمی‌شد. در نهایت در این دوران اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و اصل شخصی بودن مجازات‌ها مفهومی نداشت و بین مجازات‌ها تناسبی نبود و معمولاً قبیله دست به مجازات‌های خشن، سبانه و غیرانسانی می‌زد. در آن زمان مالکیت جمعی سبب مسوولیت جمعی می‌شد.^۲

با ظهور دولت‌ها به شکلی ابتدایی و وضع مقررات کیفری، قدرت آن جانشین قدرت خانواده یا قبیله شد. در این دوره دو اصل مهم تبدیل قرامت و قانون قصاص و دو قاعده‌ی تسلیم مجرم به دشمن و محدودیت انتقام در زمان و مکان به‌وجود آمد.^۳

نقش مذهب در این دوران کاملاً متفاوت با دوران انتقام بوده است. در واقع با توجه به نقش مذهب سران حکومت‌ها در شهرها سعی می‌کردند با تمسک به مسایل مذهبی و در پناه آن مردم را به اطاعت از اوامر

۱- گاستون استفونی، ژرژ لواسور، برنارد بودوک، حقوق جزای عمومی، جلد اول، ترجمه دکتر حسن دادبان، ۱۳۹۰، ص ۵۳

۲- هوشنگ، شامبیانی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ دهم، ۱۳۹۲، ص ۱۴۷ و ۱۴۸

۳- نوریها، رضا، زمینه‌ی حقوق جزای عمومی، چاپ بیست و یکم، ۱۳۸۸، ص ۶۸

خویش در آورند. در واقع مذهب است که در این دوران اجازه دخالت در عدالت خانوادگی را می‌دهد.^۱ کاستن از شدت و حدت مجازات‌ها و تناسب با نوع جرم و اعمال مجرمانه از مهم‌ترین ویژگی‌های دوران قصاص و دیات است، مجازات‌هایی که در دوران انتقام فقط و فقط بر پایه کینه توزی و بغض شخصی تعیین می‌شد. نوع مجازات‌ها در این دوران را باید قصاص، طرد مجرم و پرداخت غرامت دانست.^۲

به تدریج که اقتدار دولت‌ها افزایش و استحکام پیدا کرد، ضرورت مداخله قضایی بیش از هرگونه انتقام‌جویی بسط یافت و با تثبیت خون‌بها دوره‌ی سازش اختیاری سرآمد و اصحاب دعوا ناگزیر بودند به مصالحه با یکدیگر تن دردهند، به همین علت این دوره سازش اجباری نام گرفت. رفته رفته ارتکاب جرم بر نظم جامعه تأثیر گذاشت و جرم علاوه بر حیثیت خصوصی به لحاظ اختلال در نظام اجتماعی، حیثیت عمومی پیدا کرد.^۳ در این دوران جرایم عمومی مجازات بر اساس انتقام اجتماعی بود و متفکرین این دوران انتقام را برای هم‌نوع ممنوع دانسته و پادشاه و حکومت را مسوول مجازات و انتقام از مجرم می‌دانستند. فلسفه این ممنوعیت جلوگیری از هرج و مرج بود. پیش‌بینی جرایم عمومی و تعقیب از سوی جامعه به نمایندگی از پادشاه را باید مبنایی برای کار امروز نهاد دادسرا دانست.

اجتماع در این دوران با مجازات‌های سخت و خشن و سبانه از فرد مجرم انتقام می‌گرفت. این دوران را باید گذر از انتقام شخصی به انتقام اجتماعی تلقی کرد. هرچند اصل، بر تساوی مجازات‌ها در این دوران است، لیکن عدم رعایت تساوی در اعمال مجازات‌ها و تبعیض قایل شدن بین افرای یا طبقات مختلف زندگی، از ویژگی‌های بارز این دوران است. علت تبعیض نیز قدرت یافتن دولت‌ها و در نتیجه قدرت گرفتن اشراف و خانواده و بستگان آنان بود. از مهم‌ترین عواملی که نقش دولت را در این دوران در تعقیب جرایم و رسیدگی به آنان افزایش داد عقاید مذهبی بود. در این دوران تنبیه بزهکار را به وسیله‌ی مجازات‌ها، نوعی سکینه خاطر و جبران هتاک‌ی توهین به خدایان به‌شمار می‌آوردند.

در دوران عدالت عمومی، منشأ اجرای کلیه عدالت‌ها، پادشاه است. شاه تجسم جامعه و انتقام برای عموم مردم است. علمای کیفری قرن شانزدهم با این افکار و شعارها، خشونت خصوصی را رد کرده و شاه را در بخشش کسانی که در راستای اعمال دفاع مشروع خشونت خصوصی به کار می‌بردند، ذی‌حق می‌دانستند.^۴ همان‌طور که گفته شد مجازات‌ها در این دوران از حدت و شدت زیادی برخوردار بود که از جمله آن می‌توان به شلاق زدن، تبعید از کشور، پارو زدن دسته جمعی در کشتی‌ها، شمع آجین، مثله کردن، لای جرز گذاشتن، سوزاندن، سرب گذاخته به حلق محکوم ریختن، بستن هر یک از پاهای محکوم به شاخه‌ای و رها کردن آن، به دو اسب بستن و از دو جهت مخالف اسب‌ها را دواندن، طعمه‌ی حیوانات

^۱ - گاستون استفونی، ژرژ لوسور، برنارد بودوک، منبع پیشین، ص ۵۷

^۲ - شامبیاتی، هوشنگ، منبع پیشین، ص ۱۵۱

^۳ - اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، انتشارات مجد، ۱۳۹۴، ص ۶۵

^۴ - گاستون استفونی، ژرژ لوسور، برنارد بودوک، منبع پیشین، ص ۶۴

درنده ساختن، قطع اعضاء، زنده به گور کردن، نابینا ساختن و ... اشاره کرد.^۱ با ظهور مسیحیت سبب شد تا در دوره جرایم عمومی هدف اولیه و ذاتی کیفر که همانا تشفی خاطر بزه‌دیده بود فاصله گرفته و به هدف عالی کیفر که همانا اصلاح مجرم بود توجه خاص شود. در این دوره سعی بر آن بود تا مجرمینی که در کلیسا زندانی می‌شوند با تعلیمات مذهبی گرایشات مجرمانه خود را از دست بدهند و اصلاح شوند. هر چند در آن دوران زندان به شکل امروزی وجود نداشت و اغلب محلی برای نگهداری محکوم تا روز اجرای مجازات اصلی بود ولی می‌توان زندان آن دوران را به سه قسمت تقسیم کرد:

زندان اول: کسانی که در انتظار محاکمه هستند و هنوز محکومیت قطعی نیافته‌اند و پس از آن به مجازات اصلی که می‌تواند همانا دو نوع زندان دیگر باشد محکوم می‌شوند.

زندان دوم: کسانی که محکوم به جرایم عمومی شده از روی میل و اراده و با قصد و سوءنیت مرتکب جرم شده‌اند. این مجرمین قابل ترحم نیستند.

زندان سوم: اختصاص به کسانی دارد که از روی میل و اراده جرمی را انجام نداده و مرتکب جرایم غیرعمومی شده‌اند. کسانی که احتمال اصلاح آنان وجود دارد و به قول افلاطون این مجرمین مستحق ترحم هستند.^۲

گفتار سوم: انواع کیفر

بند اول: حدود

یکی از کیفرهای تعیین شده در قانون مجازات اسلامی که از متن قرآن و متون فقهی اسلامی اقتباس شده است، حدود شرعی است. حدود به عنوان لفظ عام در واقع از دو ماهیت جدا از هم تشکیل شده است، اولی را تحت عنوان جرایم حدی می‌شناسیم و دیگری را به نام مجازات‌های حدی. بر اساس ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی، حد مجازاتی است که موجب، نوع، میزان و کیفیت اجرای آن در شرع مقدس، تعیین شده است. هر چند که این تعریف، تعریف جامع و مانعی نیست و برای قصاص و دیه هم قابل اعمال است زیرا موجب و نوع و میزان و کیفیت آنها هم مشخص است.^۳ به عبارت دیگر، حدود، کیفرهایی است که کم و کیف آن کاملاً معین شده و کسی نمی‌تواند آن را بیش و کم کند.^۴ حدود بی‌شماری به عنوان جرم در متون فقهی اسلام شناخته شده است که قانونگذار تنها دوازده مورد آن را بنا به تشخیص خود و رعایت مصالح، به عنوان جرم تلقی کرده و در متن قانون تصویب نموده است که عبارتند از:

۱- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای عمومی ایران، چاپ سیزدهم، ۱۳۹۵، ص ۳۹

۲- پاشا صالح، علی، تاریخ حقوق، نشر میزان، ۱۳۸۶، ص ۱۹.

۳- گلدوزیان، ایرج، محشی قانون مجازات اسلامی، تهران، نشر مجد، ۱۳۹۴، ص ۷۶.

۴- فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلامی، جلد دوم، تهران، نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴، ص ۲۷.

- ۱- حد سرقت.
- ۲- حد قذف.
- ۳- حد زنا.
- ۴- حد لواط.
- ۵- حد مساحقه.
- ۶- حد تفخیز.
- ۷- حد قوادی.
- ۸- حد محاربه.
- ۹- حد بغی.
- ۱۰- حد افساد فی الارض.
- ۱۱- حد ساب النبی.
- ۱۲- حد شرب خمر.

در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰، نه جرم به عنوان حد ذکر شده بود که عبارت بودند از: زنا، لواط، تفخیز، مساحقه، قوادی، شرب خمر، محاربه، سرقت، قذف که در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ساب النبی و بغی و افساد فی الارض اضافه شده‌اند و به جای شرب خمر از واژگان مسکر استفاده شده است. اگر بخواهیم علاوه بر جرایم، مجازات‌های حدی را نیز دسته بندی نماییم می‌توانیم آنها را در هشت دسته اصلی زیر تقسیم نماییم:

۱. جرایم حدی مستوجب مجازات اعدام:

مواردی که قانونگذار در جرایم حدی، تکلیف به صدور حکم اعدام نموده است:

۱. زنا با محارم نسبی که زانی و زانیه اعدام می‌شوند. (ماده ۲۲۴ ق.م.ا.)
۲. زنا با پدر که فقط زانی اعدام می‌شود. (ماده ۲۲۴ ق.م.ا.)
۳. زنا با غیر مسلمان با مسلمان که موجب اعدام زانی است. (ماده ۲۲۴ ق.م.ا.)
۴. زنا با عفت و اکراه که سبب اعدام زانی است. (ماده ۲۲۴ ق.م.ا.)
۵. بغی (ماده ۲۸۷ ق.م.ا.)
۶. مفعول در حد لواط (ماده ۲۳۴ ق.م.ا.)
۷. فاعل در لواط اگر محصن یا غیر مسلمان باشد (ماده ۲۳۴ ق.م.ا.)
۸. افساد فی الارض (ماده ۲۸۶ ق.م.ا.)
۹. ساب النبی (ماده ۲۶۲ ق.م.ا.)
۱۰. یکی از مجازات‌های چهارگانه محاربه نیز اعدام می‌باشد که قاضی می‌تواند آن را اعمال کند (ماده ۲۸۲ ق.م.ا.)

در سایر حدود نیز، مرتکب به شرط تکرار عمل خود در مرحله چهارم اعدام خواهد شد.

۲. جرایم حدی مستوجب مجازات قطع عضو:
۱. سرقت حدی در مرحله اول (قطع دست) و در مرحله دوم (قطع پا) (ماده ۲۷۸ ق.م.ا).
 ۲. یکی از مجازات‌های محاربه قطع دست و پا است که به اختیار قاضی اعمال می‌شود. (ماده ۲۸۲ ق.م.ا).
 ۳. جرایم حدی مستوجب مجازات حبس ابد:
 ۱. مرحله سوم سرقت حدی (ماده ۲۷۸ ق.م.ا).
 ۲. اکراه کننده در قتل عمد (ماده ۳۷۵ ق.م.ا).
 ۴. جرایم حدی مستوجب مجازات شلاق:
 - ۷۵ ضربه: حد قواد برای مرتکب زن و مرد (ماده ۲۴۳ ق.م.ا).
 - ۸۰ ضربه: حد مساحقه (ماده ۲۳۹ ق.م.ا).
 - ۸۰ ضربه: تفخیز (ماده ۲۳۶ ق.م.ا).
 - ۸۰ ضربه: زناى غير محصن (ماده ۲۳۰ ق.م.ا).
 - ۸۰ ضربه: لواط غير محصن (ماده ۲۳۴ ق.م.ا).
 ۵. جرم حدی مستوجب مجازات صلب:

صرفاً یکی از مجازات‌های چهارگانه اختیاری محاربه است که به تشخیص قاضی اعمال می‌گردد. (ماده ۲۸۲ ق.م.ا).
 ۶. جرم حدی مستوجب مجازات نفی بلد:

صرفاً یکی از مجازات‌های چهارگانه اختیاری محاربه است که به تشخیص قاضی اعمال می‌گردد. (ماده ۲۸۲ ق.م.ا).
 ۷. جرم حدی مستوجب مجازات رجم:

در زناى محصن و محصنه با وجود شرایط خاص (ماده ۲۲۵ ق.م.ا).
 ۸. جرم حدی مستوجب مجازات تراشیدن موی سر:

برای مردی که به تازگی نکاح کرده و قبل از نزدیکی با همسر خود مرتکب زنا شود این مجازات اعمال خواهد شد. (ماده ۲۲۹ ق.م.ا).
- مجازات‌های حدی صریح و روشن بوده و در شرع مقدس اسلام نیز میزان، نوع، موجب و حتی کیفیت آن تشریح شده است و قاضی مکلف است همان موارد منصوص و ذکر شده را اعمال کرده و از خود اختیاری نخواهد داشت. همچنین مجازات‌های حدی همانند تعزیرات، قابل تبدیل، تقلیل، تعلیق یا تخفیف و... نیستند و صرفاً در مواردی خاص و وجود شرایطی با توبه یا عفو، ساقط می‌گردند، لکن در قانون مجازات اسلامی در همین زمینه استثنائاتی وجود دارد که در ذیل ذکر می‌شود:
- الف) موضوع ماده ۲۲۵ ق.م.ا که حد قذف با گذشت شاکی ساقط می‌گردد.
- ب) موضوع ماده ۲۲۵ ق.م.ا که حد رجم را در صورت عدم امکان اجرا با پیشنهاد دادگاه و موافقت رئیس قوه قضائیه با شرایطی به اعدام یا حتی ۱۰۰ ضربه شلاق تبدیل می‌نماید.